

ЕВОЛЮЦІЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Феномен університетської системи освіти проаналізовано з позиції потреб та тенденцій, що властиві постіндустріальному суспільству, яке прагне здійснити розвиток до інформаційного суспільства. Висвітлено актуальну проблему вибору шляхів розвитку університетської системи освіти в Україні та формування інноваційної моделі розвитку. Простежено процес еволюції моделей від традиційних, глибоко досліджених, до моделей розвитку. Визначено ключові наукові положення для забезпечення сталого розвитку інноваційної університетської системи освіти. У подальших дослідженнях доречно розробка оновленої синергетичної моделі розвитку, що спирається на новий вимір, вимір у категоріях організаційної культури.

Ключові слова: університетська система освіти; якість та ефективність; баланс потреб; економічний ріст та соціальний розвиток; соціальна функція; новий профіль свідомості; ключові наукові положення; еволюція моделі; модель розвитку; сталий розвиток.

Постановка проблеми. Українська університетська система освіти є невід'ємною частиною Європейської системи освіти. Але рівень її інтегрованості потребує значних та наполегливих зусиль для досягнення належного взаємобагачення. Отже, актуальною залишається проблема вибору шляхів розвитку університетської системи освіти в Україні з оперттям як на досягнення світової університетської спільноти, так і на сучасні практики університетів України.

Аналіз досліджень і публікацій. Пошук балансу між потребами сучасності та майбуттям, можливостями до змін університетської системи освіти в умовах відсутності достатніх матеріальних ресурсів є пріоритетною науковою проблемою національної педагогічної науки. Проведення науково-практичних конференцій є традиційною формою наукових дискусій для пошуку відповідей, напрямків руху до кращого, більш вдосконалого стану. Наукова дискусія є передумовою змін, і слід активніше залучати науковий потенціал України до змін, а не спиратись, в основному, на адміністративні, міністерські рішення. Добре відомі зміни, що спостерігались у Радянському Союзі під час становлення совнархозів. Вони характеризувалися дефініцією «свобода», тобто адміністрації були зайняті власними проблемами становлення і залишили на деякий час без втручань та надмірної опіки реальну сферу економіки як у промисловості, так і в сільському господарстві. Означений досвід потрібен Україні і в університетській системі освіти.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних моделей розвитку університетської системи освіти, процесу їхнього еволюційного розвитку, окреслення їхніх інноваційних функцій та призначення для сталого розвитку суспільства, пошук балансу між потребами сучасності та майбуттям, зважаючи на результати

наукових дискусій провідних вчених під час традиційних «Кримських педагогічних читань», що визнані своєрідним каталізатором змін в академічних та університетських практиках в Україні.

Виклад основного матеріалу. Швидкі зміни спостерігаються у всіх сферах діяльності людства. Але потрібні такі зміни, які забезпечують та ведуть до розвитку, до розквіту. Щоб швидко та адекватно відповідати на сучасні виклики, розвиток університетської системи освіти потребує концептуальної ясності: яким повинен бути цей розвиток, послідовність та етапи, до якого взірця, моделі, стану ми прагнемо. Призначення моделей краще спочатку окреслити через визначення самого терміна, дефініції [17]. Отже, модель, це:

- зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник;
- образ, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, системи та використовується для одержання нових знань про об'єкт, систему;
- спосіб існування знань [18];
- складова, етап процесу моделювання, одна з форм діяльності людини;
- своєрідна мета діяльності людини [18], у тому числі і дослідження.

Таким чином, сутність, зміст моделей та моделювання в контексті нашого дослідження полягає у створенні засобу пізнання для покращення, розвитку, переходу до більш вдосконалого стану університетської системи освіти у відповідь на зміни у всіх сферах діяльності людства. Отже, необхідна розробка організаційно-педагогічних моделей розвитку університетської системи освіти (УСО) із встановленням паритету та умов дотримання балансу інтересів, цінностей між, з одного боку, Євро-

пейським вибором – стабільністю та культурою миру, та, з другого боку, Американським вибором – продуктивністю та ефективністю, для досягнення ефекту синергії між *соціальним розвитком та економічним ростом*.

Суперечності в життєдіяльності університетської системи освіти зумовлюють фундаментальну проблему (парадокс) її розвитку. Проблему, яка повинна адекватно відповідати сучасній концепції сталого розвитку людства. Пріоритет української педагогічної науки і полягає у формулюванні основ наукової проблеми інноваційної університетської системи освіти в інтересах та для науково-освітнього забезпечення сталого розвитку суспільства.

У проведеному Є. В. Яковлевим [31] дослідженні вчений виділяє чотири чинники, що відіграють принципову роль у контексті моделювання процесу управління у вищому навчальному закладі і визначають його розвиток:

– **навколишнє середовище** – національна система освіти, соціально-економічні умови, соціальні замовлення і таке інше. *А ми додамо ще світову та національну системи університетської освіти з об'єднувальними мегасистемами, у тому числі Європейську Асоціацію Університетів [25], Велику Хартію Університетів [7] та Болонський процес, Асоціацію Університетів України [2], МОН України, тобто світовий та національний науково-освітній простір;*

– **організаційна система**, що об'єднує викладачів, визначає структуру управління, розподіл обов'язків, підсистемні угруповання і таке інше. *Додамо ще і організаційну культуру університету [6] як сучасний вимір, показник, параметр вимірювання та оцінювання організаційної системи;*

– **система навчання**, що включає цілі навчання, навчальні плани та програми, методи навчання та оцінювання і таке інше. *Сюди ж зазначемо ще і інформаційну систему університету, віртуальну реальність для навчання, моделювання та комунікації;*

– **людські ресурси** – характерні групи людей, що задіяні в навчально-виховному процесі, тобто студенти, професорсько-викладацький склад та адміністративно-управлінський персонал. *На нашу думку, це ще й усі зацікавлені сторони, у тому числі батьки, бізнес спільнота, представники мистецьких об'єднань та громадськість, роботодавці, а також суспільство в цілому.*

Відомі Європейські вчені Франсес Соле Парейяда, Йозеп Колль Бертран, Тереса Наварро Ернандес визначають, що університети, які з успіхом впливають на своє оточення, послідовно проходять три етапи розвитку:

– **вертикальний** університет;
– **матричний** університет;
– **загальноприйнятий** сучасний університет, який приходить до стадії **університету-технополісу** [21].

Вертикальний університет відповідає традиційному університету, де навчальні програми пропонуються та викладаються через традиційні підрозділи – кафедри. Дослідження є результатом індивідуальної роботи.

У матричному університеті кафедр вже недостатньо для виконання викладацьких функцій, оскільки в

межах однієї галузі почала виникати багатопредметність. Університетські програми утворюють вертикальність організаційної схеми, а факультети відповідають за дослідження. Виявляється загальна тенденція до утворення дослідних груп у межах факультетів.

Університет-технополіс, або підприємницький університет, виник внаслідок зростання потреб суспільства. В університеті з'являється нова фігура – ініціативний професор, який здатний завантажити лабораторію власними проектами. «Пробивний» професор стає ключовою фігурою у справі розуміння зростання можливостей університету зі сприяння регіональному розвитку.

З огляду на предмет нашого дослідження, значний інтерес викликають висновки групи дослідників компанії Brandon-hall.com, які наводить М. Томин. Вчені компанії зазначають, що використання бізнес-симуляції, «прогресивної методики активного навчання – «симуляції» (або моделювання) у 20 % своїх курсів з наданням можливості своїм студентам практикуватися у віртуальній реальності призведе до того, що бізнес-школи будуть попереду всіх шкіл та посядуть найвищі позиції рейтингів з ефективності навчання» [27, с. 56-57].

Означені етапи розвитку університетів базуються на ідеї класичного університету, що відображається у функціональній повноті, яка закладена у формі «**чотирьох єдностей**» функцій або принципів організації: «Єдність навчання наукам з науковими дослідженнями. Єдність навчання – дослідження і просвіти. Єдність навчання – дослідження і загальної освіти. Єдність наук, зосереджених в університеті» [8].

П'ятою єдністю функцій сучасного університету виступає єднання мудрості, досвіду сучасного покоління науковців із енергією активного прагнення до змін молодого покоління. Марія Зубрицька наводить думку Умберто Еко, що Університет є «місцем зустрічі зрілості та молодості духу... в його стіни щоразу вривається дух весни, витає енергетика молодості, які за своєю природою є носіями оновлення, свіжих ідей тощо. Здатність підтримувати процес злиття горизонту сповідань молодих людей та викладачів – це здатність Університету розвиватися» [11, с. 15].

Слід також зауважити про необхідні передумови виникнення та поетапного *еволюційного розвитку класичного університету*.

Модель автономного університету, який не залежить від держави та інших соціальних інститутів, передбачає організацію навчання в межах власної інфраструктури завдяки різноманітній кооперації університетських підсистем різного типу та рівня. Подібно до перших автономних університетів середньовіччя утворюється власний статут та використовуються власні ресурси [1].

Академічна модель університету або модель дослідного університету, в якій навчальний процес базується на активній дослідницькій роботі. Прикладом може бути народження дослідного університету МФТІ у Долгопрудному в Росії в 1949 році та у Варвіку в Англії у середині 60-х років ХХ століття, де перш за все зусилля були зорієнтовані на створення

умов, які змогли б забезпечити високі академічні стандарти. На першому етапі становлення відбувався пошук людей з інноваційним мисленням та надання їм повної свободи та самостійності.

Наступна відома **класифікація моделей** університетської освіти за 4 групами, які у концептуальній формі відображають сутність соціально-педагогічного явища, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямовану на її перетворення [17].

До **першої групи** моделей університетської освіти входять **концептуальні моделі**, що відображають інтелектуальний рівень: ідея, місія, мета діяльності, девіз (слоган), особливості академічного устрою.

До **другої групи** моделей університетської освіти входять моделі, що характеризують **організаційні рівні та середовище**:

– моделі, що відображають **локальний, регіональний чи місцевий рівні**: індикатори людського розвитку, ресурси освіти, ринок праці та соціальні результати за рівнем освітніх досягнень, освітньо-культурне середовище;

– моделі, що відображають **національний рівень**: доступність та справедливості вступу, престижність спеціальностей та навчання ближче до дому, якість комунікацій, освітні рівні, у тому числі спеціалізовані ради;

– моделі, що відображають **світовий чи глобальний рівень**: міжнародні обміни, інфраструктура забезпечення міжнародних зв'язків.

До **третьої групи** моделей університетської освіти входять моделі, що характеризують **педагогічні аспекти** університетської освіти:

– моделі, що відображають **індивідуальні рівні студентів, професорсько-викладацького та адміністративно-управлінського персоналу**;

– моделі, що відображають **базові навички студентів**: рівень володіння комп'ютерними та інформаційними технологіями, рівень володіння іноземними мовами, технічна культура, підприємливість, соціальний досвід та демократичний світогляд.

– моделі, що відображають **професорсько-викладацький персонал**: кваліфікаційні рівні професорсько-викладацького персоналу, рівень оновлення професорсько-викладацького персоналу, творчий розвиток наукової спадщини.

До **четвертої групи** моделей університетської освіти входять **моделі розвитку**, що характеризуються принципами «**універсального еволюціонізму**»:

– **консервативна** модель розвитку, або модель, де підтримується незмінність традицій, застосовується принцип гомеостазису та стратегія мінімізації дисипації ресурсів на взаємодію з навколишнім середовищем;

– **експансивна** модель розвитку, або модель розширення, що втілює принцип метаболізму зі стратегією використання ймовірних точок біфуркації, непередбачуваної зміни траєкторії власного руху;

– **гнучка** модель розвитку, що втілює принцип адаптації та стратегію кормчого, поєднання цілепокладання з опором на сили стихій для досягнення мети, а не протистояння їм;

– **синергетична** модель розвитку, що спирається на принципи взаємодоповнення та взаємозбагачення

консервативної, експансивної та гнучкої моделей на різних етапах життєдіяльності. Отже, синергетична модель засвоює стратегію сталого розвитку університетської освіти для забезпечення сталого розвитку суспільства.

Синергія в контексті нашого дослідження – це також процес реакції університетської освіти на вплив одразу багатьох чинників. Реакції університетської освіти, що характеризується більшим ефектом, ніж тим, що чинить сума впливу кожного з чинників окремо. Отже, вплив має синергетичний характер, що викликає ланцюгову послідовність дій інших явищ і, як наслідок, сучасна модель інноваційної університетської системи освіти – це синергетична модель розвитку.

Таким чином, ми дійшли до необхідності охарактеризувати ключову категорію змін, змін що забезпечують «розвиток»:

– процес, унаслідок якого відбувається зміна якості, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого;

– результат, ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості;

– особливий тип змін, які пов'язані з оновленням, з виникненням нового якісного стану об'єкта, системи, розширенням структурно-функціональної сутності, яка впливає на якісні зміни суб'єктів освітнього процесу;

– вихід за межі традиційних характеристик, параметрів, показників та перехід на новий вимір.

На наше переконання, дослідження процесу та власне оновлення університетської системи освіти має базуватися на сукупності теоретичних положень, які запропоновані та відпрацьовані протягом всієї історії розвитку цивілізації, що дібрани та представлені нижче.

Конфуцій (551-479 рр. до н. е.) розробив принципи утворення гармонійного суспільства на шляху морального самовдосконалення людини та суворого дотримання церемоній у громадських відносинах [30, с. 4].

Лідія Нечепоренко приводе своєрідний базис, «три кити» ієромонаха **Каріона Істоміна (1640-1712 рр.)**, вчителя дітей царя Петра I: «дотримання і виконання десяти заповідей Ісуса Христа; утримання від семи смертних гріхів: гординя, жадоба, похоть, обжерливість, гнів, неробство, заздрість; послідовне та неухильне виконання, сповідання вимог трьох добродійників – Віра, Надія, Любов» [19].

Герман Дейлі формулює принцип у формі одинадцяті заповіді: «Не дозволяй необмеженої нерівності в розподілі приватної власності». Суспільство не зможе перейти від стратегії зростання до стабільного стану без встановлення самого принципу обмеження нерівності, формулювання етичних принципів, засадничих принципів діяльності у світі [10, с. 243-244].

Олвін Тоффлер звертає увагу на те, що: «будь-яка освіта спирається на образ майбуття. Якщо цей образ майбуття глибоко помилковий, то його шкільна система неминуче обдурить свою молодь». Для цивілізації Третьої хвилі характерним є «змішування молодих і людей похилого віку. Освіта стане тісніше пов'язаною та сплетеною з роботою й поширюватиметься на весь життєвий час людини. Цілком різняться

риси цивілізації Третьої хвилі – менше сентименталізації стосовно рівних собі, менше споживацької орієнтації та менше гедоністичної самовпевненості. ... Буде це так чи інакше, одне є незаперечним: ставатимуть дорослими діти по-різному. І саме так утворюватимуться особистості» [28].

Сергій Капіца підкреслює, що «... будемо відверті, ми поки що не маємо провідного образу майбутнього. Усе ще не сформульовані нові завдання, не усвідомлене нове соціальне замовлення. Можливо, саме з цього і слід прийняти ідею сучасного університету – готувати людину до життя в умовах невизначеності, здатну приймати рішення, тобто здобувати інформацію, знання протягом усього життя, здатну формулювати нові завдання протягом усього життя та знаходити рішення, вирішувати ці завдання. Нині людство переживає найзначніший цивілізаційний поворот від кількісного зростання до якісного. Це стосується і народонаселення, навколишнього середовища, технологій, і споживацьких товарів, а ще більшою мірою – освіти й охорони здоров'я. ... Альтернативою якісному шляху розвитку може бути лише занепад» [14, с. 87].

Іван Вязюн вважає: «Фактично у надрах традиційної форми організації навчального процесу народжується нова модель. Традиційна та інноваційна організаційно-педагогічні моделі університетської освіти існують паралельно, конкурують між собою» [12].

Валерій Биков на «Кримських педагогічних читаннях» у 2003 році стверджував, що фактично внесені незворотні зміни в університетську систему освіти, створено принципово нову систему з новими компонентами та функціональними можливостями, новий рівень функціональності, а ми додамо – інноваційності [5].

Роман Гуревич відзначає, що «сучасні комп'ютерні телекомунікації здатні забезпечити передачу знань і доступ до різноманітної навчальної інформації нарівні, а іноді й набагато ефективніше, ніж традиційні засоби навчання... що розширює потенційне освітнє середовище... дозволяє майбутньому фахівцю максимально індивідуалізувати освітню траєкторію навчання» [9].

Леонід Товажнянський на традиційних «Кримських педагогічних читаннях» ще у 2003 році наголосив на доцільності та можливості переходу Харківського національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» до навчання студентів за 27 тисячами індивідуальних навчальних планів [26].

Григорій Сковорода (1722-1794 рр.) наводить таку притчу: «Колесо годинної машини запитує у Другого: «Скажи мені, навіщо ти хитаєшся не у наш напрямок, навіть у протилежний бік?» «Мене, – відповідає Друге, – так зробив наш майстер, я вам не тільки не заважаю, але ще й сприяю тому, щоб наш годинник йшов за призначенням сонячного кола». За різними природними нахилами і життєвий шлях різний. Однак для всіх один шлях – чесність, мир та кохання» [24].

В. Ільїн зазначає, що «неможливо побудувати нову постіндустріальну цивілізацію, у підґрунті якої є high-tech, без утворення high-hume. Для XXI століття потрібні «самодостатні фахівці, які мають повну

свободу реалізації своєї освіченої особистості, яка є кардинальною умовою для роботи з успіхом» [13].

Деніел Белл наголошує, що «в економіці постіндустріального суспільства пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя, у якому клас технічних спеціалістів став основною професійною групою і, що найважливіше, у якому впровадження нововведень більшою мірою стало залежати від досягнень теоретичного знання» [3].

Іван Бех запропанував 10 законів виховання нового рівня свідомості сучасної людини – випускника університетської системи освіти [4].

Василь Кремень визначає категоріальні основи педагогічної синергетики університетської системи освіти [15].

Світлана Сисоєва обґрунтовує тезу, що «у постіндустріальному суспільстві розвиток, як «стрижневе поняття педагогічної науки», виступає критеріальною ознакою якості університетської системи освіти» [23, с. 32].

Нелля Ничкало доводить, що розвиток університетської системи освіти можливий за умов забезпечення «культури миру» [20], а ми додамо, що ще і виступає критеріальною ознакою якості університетської системи освіти.

Отже, означені теоретичні положення характеризують різні аспекти розвитку, стратегічну та інноваційну функцію університетської системи освіти, якою, починаючи з 2005 року, виступає педагогічне забезпечення сталого розвитку людства. Саме Резолюція 57/254 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.2002 року оголошує Десятиліття освіти в інтересах сталого розвитку, що почалося з 01.01.2005 року [34].

Разом із інноваційною функцією, мета оновлення університетської системи освіти повинна також відповідати і консервативній, традиційній, класичній та невід'ємній меті проведення змін, тобто **забезпеченню та підвищенню якості і ефективності**.

В усьому світі зростає увага до **забезпечення якості** (Quality Assurance – QA) та стандартів, що пояснюється швидким розвитком вищої освіти і водночас підвищенням вартості освітніх послуг для держави і людей. Європа має намір здійснити свою мету та стати найбільш динамічною і інтелектуальною економікою у світі (Лісабонська Стратегія). Нові ініціативи і вимоги, що виникають як в Європі, так і поза її межами, з огляду на інтернаціоналізацію вищої освіти, потребують відповідної реакції.

Європейська мережа гарантії якості у вищій освіті (European Network of Quality Assurance – ENQA) була утворена у 2000 році. Основою її створення стали:

- «Європейський пілотний проект по оцінці якості вищої освіти» (1994-1995 рр.) [32];
- матеріали Рекомендацій Єврокомісії (98/561/ЕС від 24 вересня 1998 р.) з європейського співробітництва у питаннях гарантії якості у вищій освіті;
- текст Болонської декларації 1999 року.

Задля формування системи забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі міністри країн-учасниць у Берлінському комюніке від 19 вересня

2003 року доручили ENQA [33] через її членів у співпраці з Європейською Асоціацією університетів (EUA) [25], Європейською Асоціацією вищих навчальних закладів, що не є університетами (EURASHE), та Європейським студентським міжнародним бюро (ESIB – у 2007 році перейменовано на ESU – Європейську студентську спілку), які утворили групу E4, розробити «узгоджені стандарти, процедури та рекомендації із забезпечення якості». Розроблені стандарти і рекомендації – European quality assurance standards and guidelines (ESG) – були схвалені на конференції в Бергені 2005 року.

Призначення стандартів і рекомендацій ESG полягає в наданні допомоги і визначенні орієнтирів як для вищих навчальних закладів при розробці своїх власних систем забезпечення якості, так і для агенцій, які здійснюють незалежні перевірки. Крім того, ці стандарти і рекомендації роблять внесок у створення спільної основи для діяльності як закладів освіти, так і агенцій із забезпечення якості.

4 березня 2008 року в Брюсселі (Бельгія) було створено Європейський реєстр забезпечення якості (European Register of Quality Assurance – EQAR), засновником якого стала група E4. Головною умовою включення до реєстру є відповідність ESG та низці інших критеріїв, визначених у доповіді групи E4 на конференції в Лондоні 2007 року. Метою діяльності EQAR є забезпечення прозорої і доступної інформації про надійні агенції із забезпечення якості освіти, що працюють в Європі, а також сприяння мобільності студентів та підвищення довіри до вищих навчальних закладів.

Україна також стала повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR).

Основні принципи Європейської системи забезпечення якості освіти:

– зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства в цілому у високій якості вищої освіти;

– ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;

– система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх завдань.

Нові дослідження EUA розглядають «якість освіти» невід’ємно від «якості культури» в європейських університетах як низку різних факторів і умов, що сприяють створенню «культури якості» в університетах Європи.

У проведеному дослідженні Мешкова Т. А. наголошує, що «термін «культура» был выбран для передачи смысла качества как разделяемой ценности и коллективной ответственности всех участников образовательного процесса в вузе – от студентов до администрации. Процедуры внутренней оценки качества рассматривались как необходимое дополнение и противовес внешним способам оценки качества, будучи направлены не столько на обеспечение прозрачности и отчетности, сколько на улучшение и повышение эффективности работы самого вуза» [16].

Термін «культура якості» означає створення загального набору цінностей і зобов’язань з моніторингу якості в університеті. Стверджується, що створення культури якості є найбільш ефективним і значимим чинником для університетів, для забезпечення якості, механізмом підвищення якості та підтримки змін в університетах.

Життєздатність і стійкість культури якості залежать від внутрішніх і зовнішніх факторів. «Університети з ефективною культурою якості, як правило, розташовані у відкритому середовищі, що дозволяє уникнути надмірного регулювання і користується високим рівнем довіри громадськості. Ці університети не обмежують для себе визначення якості процесів, встановлених їх національним QA агентством». Ця культура може сприяти створенню простору для дебатів і дискусій про якість механізмів і тим самим заохочувати їх до впровадження відповідних змін [22].

Потрібен форум для спільних роздумів і обміну досвідом, який пропонує учасникам безліч різноманітних стратегій і практик, прийнятих лідерами університетів у різних умовах по Україні, по всій Європі – це і є цільовим призначенням Ольвійського Форуму [2].

У відповідь на загальноєвропейські тенденції щодо забезпечення життєздатності і стійкості культури якості, підвищення рівня автономії вищих навчальних закладів у 2009 році в Україні під час проведення Ольвійського Форуму було створено Всеукраїнську Громадську Організацію «Асоціація Університетів України» та прийнято основоположні документи:

– Хартія Університетів України;

– Ольвійська Декларація Університетів «Академічні свободи, університетська автономія, наука та освіта для сталого розвитку»;

– Рамки пріоритетних дій «Втілення в життя Ольвійської Декларації Університетів» [29].

Зазначимо, що **забезпечення ефективності** має враховувати суттєві особливості в розумінні ефективності різними дослідниками в США та Європі:

– США – відношення досягнутого до максимально можливого;

– Д. Белл – раціональність у виборі між двома альтернативами [3, с. 224];

– Європа – альтернативність вибору з множини пропозицій, варіантів.

Альтернативність вибору:

– навчальних програм з інформаційного середовища університету, яке наповнюють за результатами наукових досліджень, що презентуються на конференціях та представляються у статтях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках;

– форм навчання та категорій тих, хто навчається, що визначається новою групою замовників освітніх послуг як навчання впродовж життя і розвинулося в основну стратегію для сьогоденних установ вищої освіти та стало важливим для європейського суспільства;

– навчальних програм для слухачів третього віку.

Висновки.

Чорноморським державним університетом (ЧДУ) імені Петра Могили визначено **ключові наукові положення** для забезпечення сталого розвитку інноваційної університетської системи освіти.

Необхідність передати нащадкам більше знань, ніж отримали самі, що набуває особливого значення для знаннєвої економіки XXI століття, де основним ресурсом виступають саме знання.

Сталий розвиток – це процес із врахуванням потреб у розвитку як людини, так і природи, зовнішнього середовища, не за рахунок один одного, а за рахунок ставлення і технологій, що не передбачають, не утворюють відходи, поступового та неухильного відмовлення від поглинання ресурсів, які не поновлюються.

Сталий розвиток університетської системи освіти – це процес, який забезпечує зміни університету з упередженням запитів у регіоні, не порушуючи його безпеки, та призводить до підвищення якості діяльності як дієвої університетської спільноти, так і її майбутніх поколінь.

Університетська освіта: соціально-педагогічний процес, в основу якого покладено принципи гуманізації, демократизації, гуманітаризації, універсалізації та фундаменталізації випереджаючого характеру, органічної єдності навчання з фундаментальними дослідженнями, навчання на рівні переднього краю розвитку науки, конкуренції та синергії, кормчого, єдності та неподільності прав людини, толерантності, індивідуалізації, навчання та «розвиток досвіду, з досвіду і для досвіду», неперервності, для усіх, крізь усе життя, трьох свобод: швидкого і вільного обміну педагогічними ідеями та технологіями; вільного розвитку та руху усіх видів освітніх послуг; вільного вибору місця отримання, рівня та якості освіти, і як *результат* – удосконалення здібностей і свідомості, ставлення особистості, при якому вона досягає «соціальної зрілості та індивідуального зростання», усвідомлює необхідність утримання здорового балансу нерівності між економічним ростом та соціальним розвитком, як *провідний чинник* у реалізації інтеграційних зусиль націй, що здійснюють зорієнтований вплив на формування тенденцій світового розвитку і як *ключовий компонент* освітнього забезпечення сталого розвитку цивілізації.

Синергічна модель розвитку інноваційної університетської системи освіти полягає у введенні нового виміру через виявлення домінуючого типу організаційної культури та означення ключових чинників, що забезпечують розвиток з оперттям на інтелектуальні засоби вимірювання та оцінювання, діагностики організаційної культури, психокорекційного аналізу особистісних характеристик та здібностей до управління змінами і обґрунтування плану дій до змін на етапах життєвого циклу.

Інноваційна функція університетської системи освіти – педагогічне забезпечення сталого розвитку суспільства з оперттям на інструменти моніторингу та процес інтерактивного моніторингу зміни організаційної культури, через введення нового виміру розвитку університету.

Ефективність у ЧДУ імені Петра Могили – це раціональність у виборі між альтернативними блоками дисциплін через розробку та наповнення навчальними програмами університетської системи Moodle (<http://moodle.chdu.edu.ua/>) як інформаційного

середовища університету разом з викладачами та студентами для вільного вибору навчальних програм та форм, місця та часу навчання. Ефективність інноваційної університетської системи освіти окреслюється *місією та соціальною функцією*.

Місія Чорноморського державного університету імені Петра Могили полягає в сталому розвитку університетської системи освіти, що виступає визначальною основою, передумовою сталого розвитку суспільства та регіону. Отже, покликання сучасного університету і полягає в доведенні до громади важливості та необхідності об'єднання навколо університетів для навчання, для формування нової генерації молоді з інноваційним профілем свідомості, світогляду для розбудови належного майбуття.

Соціальна інноваційна функція університетської системи освіти базується на сукупності концептуальних положень, а саме:

- державу нового типу можуть побудувати лише високоосвічені власні нові національні кадри, орієнтовані на національні інтереси, вільні люди з інноваційним профілем світогляду;

- якщо на етапі індустріалізації суспільства різниця в ефективності вільної праці порівняно з примусовою працею, коли виконавець відлучений від участі у процесі вироблення рішень, відрізнялась лише на шість відсотків, то на етапі інформатизації ця різниця стає визначально великою;

- вільну та відповідальну людину з інноваційним профілем світогляду можливо формувати лише в середовищі академічної свободи, університетської автономія, науки та освіти для сталого розвитку [1], залучаючи вільних та відповідальних науковців, за умов дотримання балансу між задоволенням потреб майбуття та гідним сьогоденням.

Соціальна функція інноваційної університетської системи освіти реалізується через дотримання балансу потреб:

- особистості та суспільства;
- студентства та професорсько-викладацького складу;
- регіону та країни;
- гуманітарних та ринкових цінностей;
- національних та глобальних, міжнаціональних пріоритетів;

- ефективності та продуктивності;
- економічного росту та соціального розвитку;
- у визначенні та прийнятті цінності рівноваги між природою та суспільством;

- у вихованні вільної людини та людини у постійному розвитку;

- розвиток досвідом, з досвіду і для досвіду;
- щоб сприяти соціальній мобільності та інтеграції різних соціальних груп;

- соціальний розвиток полягає у розвитку свідомості особистостей, нової генерації молоді;

- у перемозі над старою парадигмою економічного росту, валового національного продукту як цілей соціального розвитку;

- у можливості синергетичної взаємодії технологічних інновацій і цінностей людини та суспільства [17].

Таким чином, відбувається своєрідне перевідкриття інноваційної університетської системи освіти в

Україні ХХІ століття. У подальших дослідженнях доречно розробка критеріальних ознак інноваційного характеру університетської системи освіти та оновленої синергетичної моделі розвитку, що спирається

на новий вимір, вимір у категоріях домінуючих типів організаційної культури та моделей розвитку в координатах рамкової конструкції конкуруючих цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічні свободи, університетська автономія та освіта для сталого розвитку. Мовою документів. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 288 с.
2. Всеукраїнська Громадська Організація «Асоціація Університетів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://auu.chdu.edu.ua>.
3. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Д. Белл // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія : [навч. посібник] / Упоряд. Віталій Лях. – Київ : Либідь, 1996. – С. 194–250.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
5. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія] / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
6. Васенина І. Показатели корпоративной культуры вуза / И. Васенина, В. Черняева // Высшее образование в России. – 2004. – № 1. – С. 76–80.
7. Велика Хартія Університетів (Magna Charta Universitatum) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.magna-charta.org/>.
8. Волинка Г. Університет як соціокультурний феномен: історія і українська сучасність / Г. Волинка, Н. Мозкова, Ю. Федів // Людина і політика. – 2002. – № 2 (20). – С. 82–96.
9. Гуревич Р. С. Нові інформаційні технології в підготовці сучасного фахівця / Р. С. Гуревич, А. М. Коломієць, Д. І. Коломієць // Кримські педагогічні читання. Матеріали Міжнародної наукової конференції 12-17 вересня 2001 року / За ред. С. О. Сисоевої і О. Г. Романовського. – Харків : НТУ «ХПІ», 2001. – С. 149–153.
10. Дейлі Г. Е. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / Г. Е. Дейлі ; Переклад з англійської ; Інститут сталого розвитку. – К. : Інтелсфера, 2002. – 312 с.
11. Зубрицька М. Філософський дискурс ідеї Університету: в складних лабіринтах пошуку істини / М. Зубрицька // Ідея Університету : антологія. – Львів : Літопис, 2002. – С. 7–22.
12. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / За ред. І. А. Зязюна. – Київ : Віпол, 2000. – С. 11–57.
13. Ильин В. Образование в ХХІ веке / В. Ильин // Высшее образование в России. – 2004. – № 1. – С. 167–169.
14. Капіца С. Феномен фізтеху / С. Капіца // Вища школа. – 2001. – № 6. – С. 87–98.
15. Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез / В. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами : [шквартальний науково-практичний журнал]. – Харків : НТУ «ХПІ». 2013. – № 3. – С. 3–19.
16. Мешкова Т. А. Качество преподавания как неотъемлемая часть культуры качества в вузе [Електронний ресурс] / Т. А. Мешкова. – 2010. – № 3. – С. 115–134. – Режим доступу : <http://www.hse.ru/mag/vo/2010--3/26549952.html>.
17. Мещанінов О. П. Соціальна функція інноваційної університетської системи освіти / О. П. Мещанінов // Теорія і практика управління соціальними системами : [шквартальний науково-практичний журнал]. – Харків : НТУ «ХПІ». 2013. – № 3. – С. 60–69.
18. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития / Н. Н. Моисеев. – М. : Наука, 1987. – 303 с. (Серия «Академические чтения»).
19. Нечепоренко Л. С. Онтопедагогіка та інвайронментальна педагогіка : [навчальний посібник] / Л. С. Нечепоренко. – Харків : Основа, 2001. – 238 с.
20. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / Н. Г. Ничкало ; за ред. І. А. Зязюна. – Київ : Віпол, 2000. – С. 58–80.
21. Парейяда Ф. С. Университетское планирование и развитие [Електронний ресурс] / Франсес Соле Парейяда, Йозел Колль Бертран, Тереса Наварро Эрнандес // «Высшее образование сегодня». – 2002. – № 4. – Режим доступу : http://www.aha.ru/~moscow64/educational_book/educational_book7/.
22. Професійна освіта у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : [монографія] / За ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. – Черкаси : Вибір, 2002. – 322 с.
23. Сисоева С. О. Вектор розвитку особистості у постіндустріальному суспільстві // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : [науково-методичний журнал]. – 2001. – Випуск 1. – С. 32–39.
24. Сковорода Г. С. Байки Харківські [Електронний ресурс] / Г. С. Сковорода. – Режим доступу : <http://eureka.ucoz.ua/publ/132-1-0-519>; http://modernlib.ru/books/skovoroda_grigoriy/bayki_harkivski/read/.
25. Статут Європейської Асоціації Університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://auu.kma.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=77&lang=en; <http://www.eua.be/Home.aspx>.
26. Товажнянський Л. Л. Формування і реалізація концепції підготовки національної гуманітарно-технічної еліти в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» : [навч. посібн.] / Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов. – Харків : НТУ «ХПІ», 2002. – 160 с.
27. Томин М. Стратегії віртуальної діяльності / М. Томин // Синергія : [аналітичний журнал з менеджменту]. – 2003. – № 3(7). – С. 55–61.
28. Тоффлер О. Наука и изменение / О. Тоффлер. – С. 11–33; Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ.; Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климантовича и Ю. В. Сачкова. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
29. Хартія Університетів України, Ольвійська Декларація Університетів, Рамки пріоритетних дій та Статут Асоціації Університетів України. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Вип. 1. – 44 с. (Серія «Ольвійський форум: стратегії України в геополітичному просторі»).

30. Ходаков В. Е. Высшее образование в Украине: взгляд со стороны и изнутри / В. Е. Ходаков. – Херсон : Олди-плюс, 2001. – 214 с.
31. Яковлев Е. В. Комплексное моделирование высшего учебного заведения / Е. В. Яковлев // Педагогика. – 2001. – № 2. – С. 32–36.
32. EAU (2006) Quality culture in European universities: A bottom-up approach. Report on the three rounds of the Quality Culture Project (2002-2006).
33. ENQA (2005, 2009) Standards and guidelines for quality assurance in the European higher education area URL: http://www.bolognabergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf; [http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20\(2\).pdf](http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20(2).pdf).
34. Заява міністрів навколишнього середовища країн СЕК ООН про освіту в інтересах сталого розвитку // П'ята конференція міністрів «Довкілля для Європи». – Київ. – 21-23 травня 2003 р. – ЕСЕ/СЕР/102/Rev. 1-5 с.

Мещанинов А. П.,

Черноморский государственный университет им. Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ЭВОЛЮЦИЯ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Феномен университетской системы образования проанализирован с позиции потребностей и тенденций, присущих постиндустриальному обществу, которое стремится осуществлять развитие к информационному обществу. Освещены актуальная проблема выбора путей развития университетской системы образования в Украине и формирование инновационной модели развития. Проанализирован процесс эволюции моделей, от традиционных, глубоко исследованных, до моделей развития. Определены ключевые научные положения для обеспечения устойчивого развития инновационной университетской системы образования. В дальнейших исследованиях уместна разработка обновленной синергетической модели развития, опирающейся на новое измерение, измерение в категориях организационной культуры.

Ключевые слова: университетская система образования; качество и эффективность; баланс потребностей; экономический рост и социальное развитие; социальная функция; новый профиль сознания; ключевые научные положения; эволюция модели; модель развития; устойчивое развитие.

Meshchaninov O.,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

THE EVOLUTION MODEL OF UNIVERSITY EDUCATION SYSTEM

The phenomenon of the university education system are analyzed from the perspective of the needs and tendencies inherent in the post-industrial society, which seeks to implement the development of the information society. Highlight the actual problem of choice of ways of development of university education system in Ukraine and the formation of an innovative model of development. Traced the evolution of models, from traditional, deeply investigated to model development. Identifies key scientific principles for sustainable development of innovative university education system. In further studies, the development of criteria pertinent features the innovative nature of the university education system and updated synergetic model of development based on a new dimension, the dimension in terms of the dominant types of organizational culture and development model in the coordinates of the frame structure of competing values.

Keywords: university education; quality and efficiency; the balance needs; economic growth and social development; social function; a new level of consciousness; the key scientific positions; the evolution of the model; model development; sustainable development.

Рецензенти: *Сисоєва С. О., д. пед. н., професор;*
Гребенюк Г. Є., д. пед. н., професор.

© Мещанинов О. П., 2014

Дата надходження статті до редколегії 20.11.2014 р.